

19.5.2021

Dnro TAS/152/2021

Eduskunnan suuri valiokunta

SuV@eduskunta.fi

Viite: Eduskunnan suuren valiokunnan 15.3.2021 päivätty pyyntö toimittaa kirjallinen asiantuntijalausunto

Asia: Valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta, VNS 7/2020 vp

Tasa-arvovaltuutetun kannanotto

Kiitän eduskunnan suurta valiokuntaa mahdollisuudesta lausua valtioneuvoston EU- politiikkaa koskevasta selonteosta ja totean kohteliaimmin seuraavaa.

Tasa-arvovaltuutetun tehtävät ja toimivalta

Tasa-arvovaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton lainvalvontaviranomainen ja toimii oikeusministeriön hallinnonalalla.

Tasa-arvovaltuutetun tehtävänä on valvoa naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain eli tasa-arvolain (609/1986) sukupuolisyrynnän kiellon sekä sukupuolten tasa-arvoa koskevien edistämismääräysten noudattamista. Tasa-arvovaltuutettu myös seuraa sukupuolten tasa-arvon toteutumista yhteiskuntaelämän eri aloilla.

Tasa-arvovaltuutettu pyrkii aloittein, neuvoin ja ohjein edistämään tasa-arvolain tarkoituksen toteutumista sekä antaa tietoa tasa-arvolainsäädännöstä ja sen soveltamiskäytännöstä.

Valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta

Asiantuntijapyynnössään suuri valiokunta on ilmoittanut, että kuuleminen keskittyy erityisesti selonteon osuuksiin 2 (Yhteiset arvot kaiken perustana)

ja 4.1 (Arvojaan ja etujaan edistävä unioni). Tämä lausunto keskittyy näihin asiakokonaisuuksiin tasa-arvovaltuutetun toimivallan näkökulmasta.

Yhteiset arvot kaiken perustana -osuudessa todetaan, että yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon edistäminen ovat Suomelle keskeinen prioriteetti ja Suomi toimii EU:ssa aktiivisesti ja järjestelmällisesti yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi.

Sukupuolten tasa-arvon edistämistä on pidetty tärkeänä Euroopan unionin ja jo sen edeltäjien toiminnassa. Suomen tasa-arvolakiakin on muutettu useaan otteeseen nimenomaan Euroopan unionin tasa-arvolainsäädännön ja oikeuskäytännön pohjalta. Onkin luontevaa, että Suomi on Euroopan unionin jäsenmaana tukemassa unionin toimenpiteitä tasa-arvon edistämässä.

Yhteisiä arvoja koskevassa osuudessa myös todetaan (s. 6), että "EU:n perusoikeusvirastolla on tärkeä rooli perusoikeuksien toteutumisen edistämässä unionissa."

Katson, että samassa yhteydessä olisi ollut paikallaan mainita myös Euroopan tasa-arvoinstituutti (EIGE). Euroopan tasa-arvoinstituutin nimenomaisena tehtävänä on auttaa sekä unionin toimielimiä että jäsenvaltioita edistämään sukupuolten tasa-arvoa kaikessa poliittisessa päätöksenteossa sekä torjua sukupuoleen perustuvaa syrjintää.

Euroopan tasa-arvoinstituutti mainitaan selonteon oikeudenmukaisempaa työelämää koskevassa osuudessa ja selonteon kirjauksen mukaan "Suomi tukee Euroopan tasa-arvoinstituutin toiminnan vahvistamista ja pitää sitä arvokkaana osana unionin työtä". Sukupuolten tasa-arvon edistäminen ja EIGEn rooli liittyy kuitenkin myös muihin elämänalueisiin kuin työelämään. Siksi olisi ollut tärkeä mainita myös Euroopan tasa-arvoinstituutti selonteon yhteisiä arvoja käsittelevässä osuudessa 2.

Pidän tärkeänä, että Suomi jatkaa määrätietoista työtä sekä perusoikeusviraston (FRA) että tasa-arvoinstituutin (EIGE) toimintaedellytysten vahvistamiseksi.

Selonteon osuudessa 4.1 (Arvojaan ja etujaan edistävä unioni) todetaan sukupuolten tasa-arvon edistämisen osalta unionin ulkosuhteissa muun muassa, että "sukupuolten välisen tasa-arvon sekä naisten ja tyttöjen oikeuksien edistäminen on huomioitava läpileikkaavasti".

Kokemukseni mukaan se, että jotain kysymystä käsitellään pelkästään läpileikkaavasti tarkoittaa valitettavan usein sitä, että kysymystä ei erikseen tai nimenomaisesti käsitellä lainkaan. Mikäli sukupuolten tasa-arvon sekä tyttöjen ja naisten oikeuksien edistämisen on kuljettava läpileikkaavana teemana unionin toiminnassa, tulisi tietyt kysymykset ja teemat tästä huolimatta voida nostaa kohdennetuilla toimenpiteillä myös erikseen esiin.

Euroopan komission tasa-arvostrategia 2020 – 2025

Euroopan komission vuosille 2020–2025 laatiman tasa-arvostrategian keskeisiä tavoitteita ovat muun muassa sukupuolistereotyyppien kyseenalaistaminen, sukupuolierojen umpeen kurominen työmarkkinoilla, tasa-arvoinen osallistuminen talouden eri sektoreille ja sukupuolten palkka- ja eläkeerojen kaventaminen. Tasa-arvostrategia sisältää myös joukon toimenpiteitä sukupuoleen perustuvan väkivallan torjumiseksi. Esimerkiksi EU:n liittyminen Euroopan neuvoston Istanbulin sopimukseen olisi tässä työssä tärkeä askel eteenpäin.

Pidän tärkeänä, että Suomi tekee määrätietoista ja pitkäjänteistä työtä Euroopan komission tasa-arvostrategian tavoitteiden toteutumiseksi.

Toimenpiteet palkkauksen läpinäkyvyyden ja palkka-avoimuuden lisäämiseksi

Valtioneuvoston selonteossa todetaan, että unionin ja sen jäsenmaiden on jatkettava samapalkkaisuutta edistäviä toimia. Myös Suomessa palkkatasa-arvo on edennyt varsin hitaasti. Tämä siitä huolimatta, että palkkatasa-arvo on yksi tärkeimmistä työelämää koskevistä tasa-arvokysymyksistä.

Oikeudesta saada samasta tai samanarvoisesta työstä samaa palkkaa on säädetty jo vuoden 1957 Rooman sopimuksessa. Tällä hetkellä primäärioikeudellinen samapalkkaisuusvaatimus on Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen (SEUT) 157 artiklassa. Samapalkkaisuuden vaatimus mainitaan myös Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivissä 2006/54/EY miesten ja naisten yhtäläisten mahdollisuuksien ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta työhön ja ammattiin liittyvissä asioissa (uudelleenlaadittu toisinto) ja sitä on täydennetty komission suosituksella 2014/124/EU palkkauksen läpinäkyvyyden lisäämisestä sukupuolten palkkaeron kaventamiseksi ja samapalkkaisuusperiaatteen lujittamiseksi. Laajasta sääntelystä huolimatta samapalkkaisuusvaatimus samasta palkasta samasta ja samanarvoisesta työstä sukupuolesta riippumatta ei ole riittävässä määrin toteutunut.

Luovutin lokakuussa 2018 tasa-arvoasioista vastaavalle perhe- ja peruspalveluministerille laatimani selvityksen palkka-avoimuudesta. Selvityksessä toin esiin, että palkka-avoimuutta tulisi edistää erityisesti lainsäädäntöä kehittämällä. Ennen kaikkea yksittäisen työntekijän oikeutta saada palkkatietoja olisi parannettava.

Suomessa on parhaillaan käynnissä kansallinen lainvalmistelu, joka tähtää siihen, että perusteettomiin sukupuolten välisiin palkkaeroihin olisi mahdollista puuttua nykyistä tiukemmin palkkojen läpinäkyvyyttä ja palkka-avoimuutta lisäämällä. Työntekijällä, joka epäilee tasa-arvolain vastaista syrjintää palkkauksessa, tulisi olla oikeus saada työnantajaltaan verrokin tai verrokkien palkkatiedot. Lisäksi luottamushenkilöillä, jotka ovat mukana

laatimassa työnantajan henkilöstöpoliittiseen tasa-arvosuunnitelmaan kuuluvaa palkkakartoitusta, tulisi palkkakartoituksen laadintavaiheessa olla tarvittaessa oikeus saada myös yksittäisen työntekijän palkkatiedot.

Myös Euroopan unionin lainsäädäntöä ollaan kehittämässä. Euroopan komissio julkaisi palkkauksen läpinäkyvyyttä koskevan direktiiviehdotuksensa maaliskuussa 2021. Ehdotuksen tavoitteena on varmistaa, että miehille ja naisille maksettisiin samasta tai samanarvoisesta työstä sama palkka. Ehdotuksen mukaan lisättäisiin työnantajien velvoitteita antaa tietoa palkoista ja palkkatasoista sekä vahvistettaisiin työntekijöiden mahdollisuuksia vedota oikeuksiinsa ja saada oikeussuojaa.

Meneillään olevan kansallisen lainvalmistelun rinnalla Suomen tulee jatkaa määrätietoista työtä yhteisöoikeuden kehittämiseksi. Erityisesti tulisi varmistaa, että komission esittämä palkkojen läpinäkyvyyttä koskeva direktiiviehdotus läpäisee unionin lainsäädäntöprosessin ja pannaan tehokkaasti täytäntöön.

Sukupuolittuneen väkivallan kitkeminen

Naisiin kohdistuva väkivalta on merkittävä tasa-arvo- ja ihmisoikeusongelma niin Suomessa kuin Euroopassa laajemminkin.

Toimenpiteitä naisiin kohdistuvan väkivallan poistamiseksi edellytetään mm. Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimuksessa kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamiseksi (CEDAW-sopimus) sekä Euroopan neuvoston yleissopimuksessa naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (Istanbulin sopimus).

YK:n naisten syrjinnän poistamista käsittelevä komitea (CEDAW-komitea) on Suomen määräaikaisraporttien käsittelyn yhteydessä kiinnittänyt huomiota naisiin kohdistuvan väkivallan kysymyksiin Suomen ensimmäisestä määräaikaisraportista lähtien. Viimeisimmän määräaikaistarkastelun yhteydessä vuonna 2014, CEDAW-komitea ilmaisi huolensa muun muassa naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisen toimintaohjelman riittämättömästä rahoituksesta sekä naisiin kohdistuvan väkivallan uhreille tarjolla olevien palveluiden, kuten turvakotien, raiskauskriisikeskusten ja tukipuhelinpalveluiden riittämättömyydestä.

Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan asiantuntijaryhmä (GREVIO) puolestaan on kiinnittänyt ensimmäisessä Suomea koskevassa raportissaan vuonna 2019 huomiota useisiin kehitystä vaativiin kysymyksiin Istanbulin sopimuksen toimeenpanossa. GREVIO on suosituksissaan kehottanut Suomea muun muassa varmistamaan riittävät resurssit naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan vastaiseen toimintaan sekä varmistamaan turvakotien alueellisen saavutettavuuden kaikkialla maassa, kouluttamaan poliiseja ja syyttäjiä naisiin

kohdistuvasta väkivallasta ja perheväkivallasta sekä varmistamaan lainvalvontaviranomaisten riittävät resurssit väkivaltaan puuttumiseen sekä arviomaan muun muassa lähestymiskiellosta annettua lakia ja sen soveltamiskäytäntöä Istanbulin sopimuksen toimeenpanon näkökulmasta.

Valtion velvollisuus suojella naisia tehokkaasti väkivallalta, mukaan lukien parisuhde- ja seksuaalinen väkivalta, korostuu vakavan väkivallan tapauksissa. Tämä valtion vastuu on todettu YK:n naisten syrjinnän vastaisessa sopimuksessa ja CEDAW-komitean yleissuosituksissa no. 19 ja 31, sekä Istanbulin sopimuksen 5 artiklassa. Lisäksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut viimeksi syyskuussa 2020 tapauksessa Kotilainen & others v. Finland (no. 62439/12), että viranomaisilla on aktiivinen toimintavelvoite arvioidessaan riskiä ja uhkaa liittyen jokaisen oikeuteen elämään ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen.

Sukupuolivähemmistöjen aseman parantaminen

Pidän tärkeänä, että myös hlbtqi-ihmisiin kohdistuvan syrjinnän torjuminen on osa kaikkia EU:n politiikkoja. EU:lla on seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asemaan vaikuttamisessa tärkeä rooli toimintaohjeiden antamisessa, jäsenmaiden toimien koordinoinnissa, täytäntöönpanon ja edistymisen seurannassa, tuen myöntämisessä EU:n varoista ja parhaiden käytäntöjen vaihdon edistämisessä jäsenmaiden välillä. Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisessa ja sukupuolivaikutusten arvioinnissa on tärkeää ottaa huomioon myös sukupuolivähemmistöjen asema.

Suomen pitää edistää ja toteuttaa sekä EU:ssa että myös kansallisesti Euroopan komission hlbtqi-ihmisten tasa-arvoa koskevaa strategiaa vuosille 2020 – 2025. Strategiassa kehoitetaan jäsenmaita laatimaan hlbtqi-ihmisten tasa-arvoa koskeva kansallinen strategia. Suomen olisi tärkeää laatia kansallinen hlbtqi-toimintaohjelma. Suomen on vaikutettava EU:ssa myös omalla esimerkillään ja korjattava sukupuolen vahvistamista koskeva sääntelynsä perus- ja ihmisoikeuksien mukaiseksi.

Komissio aikoo laatia tilannekatsauksen erityisesti työllisyyden alalta. Yhdenvertaista kohtelua työssä koskevan direktiivin soveltamisesta on tarkoitus julkaista kertomus vuonna 2022. Myös sukupuolivähemmistöjen kohtaamat ongelmat työllisyyden alalla on tärkeää ottaa tässä huomioon, vaikka heidän asemastaan säädetään tasa-arvodirektiivissä.

Komissio aikoo myös tehdä vanhemmuuden vastavuoroista tunnustamista koskevan säädösaloitteen ja harkitsee mahdollisia toimenpiteitä, joilla tuetaan samaa sukupuolta olevien henkilöiden parisuhteen vastavuoroista tunnustamista jäsenmaiden välillä. Tässä yhteydessä on tärkeää, että huolehditaan myös sukupuolen vahvistamisen tunnustamisesta jäsenmaiden välillä.

Suomen on tuettava komission aloitteita ja rahoitusta, joilla EU:n määrittelmien rikosten luetteloa laajennetaan kattamaan viharikokset ja vihapuhe myös silloin, kun ne kohdistuvat hlbtq-ihmisiin. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksiin kohdistuu vakavia loukkauksia ja rikkomuksia eri puolilla maailmaa. Suomen ja EU:n on tuettava toimia, joilla näitä yritetään poistaa.

Tasa-arvovaltuutettu

Jukka Maarianvaara

Tämä asiakirja on lähetetty vastaanottajalle sähköisesti. Asiakirjan allekirjoitettu taltiokappale säilytetään tasa-arvovaltuutetun toimistossa.